

MİLLET YALAN ve GERÇEK¹

Muvaffak ŞEREF*

Bu yazı 1943 yılında kaleme alınmıştır. Yazar, bu yazının da içinde yer aldığı makalelerini, *Türkiye ve Sosyalizm* başlıklı bir kitapta toplayarak 1968 yılında yeniden yayınlamıştır. Ancak bu makaleye, yazıda görüleceği gibi, neredeyse makale kadar geniş dipnotlar eklemiştir. Böylece yazı, ulus sorununa aynı yazarın 1940'lı yılların başları ile 1960'lı yılların sonlarında nasıl yaklaştığını; zaman içinde kendi düşünceleriyle nasıl bir tartışma yaşadığını gösteren ilgi çekici bir niteliğe bürünmüştür. Yazar, 1960'lı yıllarda Milli Demokratik Devrim (MDD) Hareketi içinde yer almış düşünürlerden biridir. Yazısı, ülkemizde ulus sorununa aynı düşünce dünyasının farklı zaman dilimlerinde nasıl yaklaştığını göstermesi bakımından ilgi çekici ve öğreticidir. [Editör]

Bu son harpten önceki Fransız yazarlarından bazıları, o sıralarda Fransa'da görülen parçalanma belirtilerine açıkça işaret etmişler ve asıl tehlikenin, Fransa'nın servet ve kültürünü meydana getirmiş olan geniş halk kitlelerine karşı sömürücü kozmopolit sınıfla tam bir çıkar ve işbirliği halinde mücadeleye geçen Fransız nasyonalizminden (milliyetçiliğinden) geldiğini belirtmişlerdi.

Fransa faciası bu görüşü doğrulamıştır. Fransız nasyonalizminin başstemsilcilerinden biri,² düşman karargâhına her gün Fransa'dan biraz daha yurt, biraz daha emek taşımaktadır. Bir başkası,³ Fransız Paris'in Fransız sokaklarında, Fransa'ya karşı düşman muhafızlarıyla dolaşiyor.

Milletine ihanet etmiş olan sadece Fransız nasyonalizmi mi? Hayır, istilaya uğrayan ülkelerde düşmandan çok düşmandan yana olan köle yönetimlerin hepsinin de milli unvanını kullandıklarını hatırlamak bu yargıya varmaya yeter.⁴

Aynı yazarlar, kelimelerin büyük bir rol oynadığı o kaygı verici durum karşısında, “millet” kelimesinin anlamını belirtmeyi, bu kelimeye özünü, somut muhtevasını vermeyi gerekli görmüşlerdi.

* Yazar hakkında temel bilgiler, derginin sonunda yazarlar hakkındaki kısa künyelerden edinilebilir. Burada yazım kuralları bakımından da herhangi bir değişiklik yapılmaksızın tıpkıbasım yapılan yazı şu kaynaktan alınmıştır: Muvaffak Şeref, *Türkiye ve Sosyalizm*, Acar Kitabevi, İstanbul 1968, s. 13-50.

Memleketimiz için böyle bir tehlike düşünülemez. Fakat özellikle son günlerde, “millet” kelimesinin, ya içi boş ya da gerçek milletin çıkarlarına aykırı görüş veya amaçlarla sık sık kullanıldığını görüyor, bu durum karşısında üzüntü, kaygı duymaktan kendimizi atamıyoruz.

I

Millet teorileri oldukça çeşitlidir: ırkçılık ve mistik anlayış, “Milleti Devlet yaratır” iddeası, müşterek irade teorisi, doğal sınırlar teorisi, dil ölçütü, vb...

Bu teorilerin hepsi de belirli bir politikaya hizmet etmekten ileri gidememektedir. Yani, genel ve objektif olan bilimden uzakta bulunmaktadır. Bunları kısaca gözden geçirelim.

IRKÇILIK

İrkçılık, İsrail oğullarının, Romalıların ve Yunanlıların kölelere, feodalizmin toprak kullarına, İspanyol sömürgeciliğinin yerliye karşı ileri sürdükleri “seçkin kavim” iddeasının geçen yüzyılda sahte-bilimsel, bugün de mistik şeklidir.⁵

Teolojik delillerden daha inandırıcı deliller arayan emperyalizm, asıl kont Joseph-Arthur de Gobineau'nun (1816-1882) «İnsan Irklarının Eşitsizliği Üzerine Deneme» adlı kitabıyla, geçen yüzyılın ikinci yarısında, sahte bilimsel formülünü bulmuştur. Gobineau ve ondan sonra yer yer türeyen “ulema”, insanları renkleri, saçları, kafa, burun, yüz biçimleri ve nihayet kafa endisleri bakımından çeşitli gruplara ayırmışlar, her gruba bir de “manevi, fikri, ruhi” nitelikler ekleyerek bir takım ırklar icad etmişlerdi. Irklar hiyerarşisinde yeryüzünün bütün meziyetlerine sahip olanı ârî ırktı: en aşağılığı da semitik. Emperyalist devletlerin kavimleri, tabîî, üstün ârî ırktandı. İrkçuların bu çabaları sadece bir övünme hevesinden ileri gelmemekte idi. Mesele, yukarda da söyledığımız gibi, sömürüyü meşrulaştırmaktı.

Fakat ötekiler gibi bu iddealar da günün birinde çöktü. Bilimsel antropolojistlerin, biyolojistlerin, ruhbilimcilerin, tarafsız, ciddi çalışmaları, bu efsaneyi sararmış sahifeler arasına gömdü. Hiçbir kavmin bir tek ırktan meydana gelmediği, saf ırk diye bir şey bulunmadığı anlaşıldı. Mesela, ârî ırktan olması pek istenen Bavyeralıların köküne kadar brakisefal (makbul olmayan toparlak kafalı) oldukları, Moğollarda 60'dan 100'e kadar kafa endisi bulunduğu tespit edildi. Ruhsal üstünlük iddeasına gelince, bunun da morfolojik farklara değil, tekniğe, toplum ve sınıf koşullarına bağlı olduğu ortaya çıktı.¹

¹ Dr. Muzaffer Şerif Başoğlu'nun “Psikoloji Karşısında İrkçılık” ve Niyazi Berkes'in “İrkçılık” adlı yazılarına bkz. *Yurt ve Dünya*, Sayı: 22 ve 24.

Geçen yüzyılın bu efsanesinden esinlenerek memleketimizin şu ya da bu bölgesinde veya dışında saf Türk ırkı bulunduğunu iddea edip, mahallilik, hemşehrilik hırslarını doyurmaya çalışanlar, bu iddealarıyla millî bütünlüğümüz için ne kadar tehlikeli rol oynadıklarını düşünsünler ve gözlerini biraz da bilimsel sonuçlara çevirsınler.

Bugün en koyu ırkçılar bile artık bu görülür çıkmazdan vazgeçerek daha karanlık yollara sapmış bulunuyorlar. Baş-ırkçı Prof. Günther şöyle diyor:

«Yer yüzünde, bir cinsten bir grup halinde bir ırk bulmak imkansızdır. Aynı dille, aynı gelenekle ve aynı dinle birbirine bağlı insan grupları asla bir ırk halinde değil, ırklar katışımı halinde yaşamakta bulunuyorlar.»

MİSTİK ANLAYIŞ

İrkçılığın sahte-bilimsel safhası böylece kapandı. Fakat emperyalizmin geç kalmış heveskârının (Almanya) önce geniş halk kitlelerine, sonra da dünyaya egemenlik politikasını yürütebilmesi için meşrulaştırıcı yeni deliller bulması gerekiyordu.

“En büyük yalanların her zaman bir kısmına olsun inanılır. (...) Propagandanın bilimsel özü ne kadar mütevazıca olursa, kalabalığın yalnızca duyularına seslenirse, başarısı o kadar kesin olur. Büyük kitlenin temsil melekesi gayet sınırlıdır; kavrayışı küçüktür; buna karşılık hafızadan yoksunluğu büyüktür. Öyleyse, her etkin propaganda pek az noktalarla sınırlanmalıdır. (...) Bu prensip terk edilirse, evrensel olunmak istenirse sonuçlar küçülmüş olur.”

Bunlar sadece hayal edilmiş değil, en yetkili ağızdan (Hitler), bugün İncil yerine sürülen baş-kitaba (Mein Kampf) geçmiş ilkelerdir. Bu ilkeler konulduktan sonra, artık her şeyin kolayca açıklanması mümkündür.

“Kavimlerin birbirinden farkı, rasyoloji, yani gerçek anlamıyla ırk bakımından değil, çeşitli ırkların katışımındaki oranları bakımındandır. Her kavim kendisini meydana getiren ırklardan birini öteki kavimlerden az çok daha iyi temsil eder.” (Günther). Nasyonal-sosyalizm Alman kavminin de (Volk) birçok ırklardan meydana geldiğini kabul eder. Fakat her alanda yönetimi nordik ırkın ele almasını ister. Esasen bu doktrine göre “hemen dünyanın her yerinde, her kavimde, her ırkta yönetici sınıflar, yönetilen sınıflardan farklı ırk unsurlarından meydana gelmişlerdir” (Günther). Nordik ırk, “bütün Almanları bir birlik halinde perçinler” (Dr. Jakob Graf). Nordik olmayan Almanlar da -Yahudiler dışında halkdaş, kavimdaş (Volksgenosse) sayılır- Nordik olanlara boyun eğmeye mecburdur.

Nordik ya da Cerman de ne? Bu sorunun cevabını tarih mi, etnografya mı, antropoloji mi, arkeoloji mi, ya da bir başka bilim dalı mı verecek? Hayır. Bu cevabı veren sadece efsane (mythe) dir: Uygarlıkların kökü kuzeydedir. Sarı saçlı, mavi gözlü savaşçılar, bu bölgeden bütün dünyaya yayılmışlar ve bütün büyük uygarlıkları kurmuşlardır. Uygarlıkların parlaması ya da sönmesi, bunların -cermen ırkının- saflaşmasına ya da öteki ırklarla karışmasına bağlı kalmıştır. Bu ırk şimdi katışık durumdadır. Müdahale edilmezse, Avrupa uygarlığı yıkılacaktır. O halde XX'inci yüzyılın ödevi nedir? Cermen tarihinin derinliklerinden bu soylu ırkın kan ve toprak birliğini çıkarmak; yani yukarki efsaneyi icademiş olan Alfred Rosenberg'in deyişiyle “bir mythe yaşayıp bir tip yaratmak”. En yetkili ağıza (Hitler'e) göre, «her düşünce, her fikir, her eğitim ve her bilim bu amaca hizmet etmelidir.»

Böylece bilimin de sınırı çizilmiş oluyor. Hemen söyleyelim ki, nasyonal-sosyalizm, genel bir teori kurmak iddeasında değildir. Çünkü bu doktrine göre, objektif gerçek yoktur. Her ırkın kendine özgü bir dünyası vardır. Ve “Bir ırkın erişebileceği en yüksek bilgi, bu ırkın dinî efsanesinde saklıdır” (Rosenberg). Bu bilgiye erişmek için, İsa bile bir yana atılıp, yerine eski Cermen tanrıları, Odin ve Wotan, göreve çağırılmıştır.

Çağımızın bilimsel zihniyetine taban tabana karşıt olan bu mistik anlayış üzerinde daha fazla durmayacağız. Şu var ki, bizde de, bu eğilimden esinlenerek, mistisizme saplananlar bulunduğu için, bu gibilere şunları hatırlatacağız: Almanya, teknik bakımdan emperyalizm çağını yaşamaktadır ve tanrıları fabrikaya sokmuş değildir. Biz ise, ilerlemek için, ileri tekniğe ve buna et-tırnak kadar bağlı ileri kültüre doğru gitmek zorunluluğundayız. “Gelenek” diye geriye dönemeyiz.

MİLLETİ DEVLET YARATIR İDDİASI

Ana ilke olarak “Devletin dışında, Devlete karşı hiçbir şey yoktur, her şey Devlet içindir” esasını kabul etmiş olan İtalyan faşizminin dünya görüşünü ve “millet”i nasıl anladığımız da bu doktrin en yetkili ağzından (Mussolini'den) dinleyelim:

“Faşizme göre dünya, insanın, içgüdüye dayanan, bencil ve anlık bir zevk hayatına sürükleyici bir doğa kanunu tarafından yönetilen, sırf kendisi için var olan ve öteki insanlardan ayrı bir birey halinde yaşadığı bu, yüzeyde görünen maddî dünya değildir (...) Faşizmin insanı vatan ve millet olan bir bireydir (...) Eski natüralist görüşlerde olduğu gibi Devleti yaratan millet değildir (...) Tersine, millet Devlet tarafından yaratılır.”

Bu doktrin de, bir önceki gibi, objektif gerçeği inkar etmektedir. Aralarındaki fark, birincinin her şeyi kavmin cevherine (das Volkstum), ırka bağlı görmesine karşılık bu sonuncunun her şeyi, bireyi, milleti Devletten çıkarmasındadır. Bu doktrinin Devleti bir kişinin iradesine bağladığını hatırlarsak, solipsizme varıldığını, yani “mihveri alem”in tek kişinin kafasında toplandığını açıkça görürüz. Esasen burada “Devlet”ten maksat faşist Devlet olduğuna göre, “Milleti Devlet yaratır” iddeasının kabulü, böyle bir Devlet tarafından yönetilmeyen bütün milletlerin aynı zamanda İtalyan milletinin tarihsel varlığının inkarı” demektir.

Görünüyor ki bu teori de bilimsel hiçbir temele dayanmamaktadır.

MÜŞTEREK İRADE TEORİSİ

Kökünü Rousseau'nun “genel irade”sından alıp Durkheim'in “kollektif bilinç”iyle sosyoloji alanına giren Fransız görüşü ise, milleti, bireylerin birlikte yaşama isteğine, müşterek iradeyse, hergün tekrarladığı farsolunan bir plebisite dayandırmaktadır.

Bu sübjektivist teori, milletin, ülke, dil, ekonomik hayat, kültür birliği gibi objektif etkenlerini gözönüne almamakla muhtevayı ihmal etmektedir. Esasen, ne Rousseau'nun “genel iradesi”sinde, ne de Durkheim'in “kollektif bilinç”inde somut insana, millete ait bir şey kalmış değildir. Rousseau'ya göre her yurttaş bütün kişiliğini, bütün kudretini genel iradenin yüksek yönetimine aktarmalıdır. Böylece, soyut ve mutlak bir iktidar anlayışına varılmıştı: Devlet. Durkheim ise, “kollektif bilinci bireysel verilerden esaslı bir şekilde farklı ve bağımsız bir manevî gerçek gibi gördüğü için, idealizme yaklaşıyor”du.ⁱⁱ

Renan “Bir milletin bizatihi var olduğunu Fransız ihtilaliyle ilan etmek şerefi Fransa'ya aittir” demişti. Fakat fiili özgürlüğe doğru bir halk hareketi olarak başlayan büyük ihtilal, önderlerinin sadece hukukî özgürlüğe sahip, soyut insan anlayışları yüzünden, daha başlangıçta sosyal farklılaşmaya varmış, gerçek milleti bir yana atan nasyonalizm tam bir sembolizme ulaşmıştır.

DOĞAL SINIRLAR TEORİSİ

Sırf politik amaçlarla ortaya atılmış olan teorilerden biri de doğal sınırlar teorisidir. Richlieu tarafından icadedilmiş olan bu politik varsayımına göre, millet, etrafa deniz, ırmak, dağ silsileleri gibi doğal engellerle çevrili belirli bir coğrafya bölgesi üzerinde yaşayanlardır.

ⁱⁱ Hilmi Ziya Ülken, *Yirminci Asır Filozofları*, s. 380.

Milletin hiç bir unsurunu kapsamayan bu varsayım, denizleri, akarsuları ayırıcı nitelikte görmesi bakımından da çürüktür. Denizler ve akarsular ayırıcı değil, birleştiricidir. Dağlar bile, otlak meydana getirmeleri bakımından, bir engel sayılamaz. Bir millet, ülkesinin jeografik çeşitliliği nisbetinde, ekonomik gelişme olanaklarına sahiptir. Esasen etnolojik bir inceleme bu varsayımı hemen çürütebilir. Macarlar ile Polonyalılar, hiçbir doğal engeli bulunmayan bir bölge üzerinde yaşamışlardır. İberik yarımadası çeşitli kavimlere ülke olmuştur. Almanya doğal sınırlarından yoksundur. Büyük Doğu-Avrupa ovasında doğal engel yoktur.

Şu var ki, doğal sınırlarla yurdu bir tutmamak gerekir. İnsanların ve milletlerin doğa ile kucak kucağa ilişkileri gözönüne getirilince, bir milletin emeğiyle yoğrulmuş bir yurdun milli oluştaki payı inkar edilemez.

DİL ÖLÇÜTÜ

Dil, başlangıçta ırk ölçütü olarak alınmıştır. Alman filologları, ilk ırk sınıflamalarını bu ölçütle yapmışlar, arîlik-samîlik ayırımlarını dil kökenlerine dayandırmışlardı. “Seçkin ırk” iddiasının öncülerinden olan Fichte, dile baş yeri veriyordu. Fakat dilin veraset yoluyla elde edilmediğinin ve Avrupa toplumlarının istilalar ve toptan göçlerle karmakarışık bir hale gelmiş bulduklarının anlaşılması, bu iddieyi çürütüvermiştir.

Dil, çok zaman milliyetin başlıca etkeni olarak alınmaktadır. Gerçekten bu etken önemlidir. Dil birliği zihinsel ve psikolojik hayat yakınlığını anlatır. Fakat dil, tek ya da en üstün etken değildir; önemli bir etkendir. Belçika'da iki, İsviçre'de üç dil kullanılması, bu toplumların milletlik niteliklerini ortadan kaldıracak bir olay sayılamaz⁶

Ve nihayet, kimileri de milleti büsbütün inkara kadar varmışlardır. Françis Delaisi, “Modern Dünyanın Çelişkileri” adlı kitabında, milleti, tanrılar gibi, sırf bir mythe'den ibaret saymaktadır.

II

Buraya kadar anlattıklarımızdan bir sonuca varabilir miyiz? Millet kökünü ıskellikten alan bir ırk birliği midir? Devletin bir ürünü müdür? Birlikte yaşama isteğinde bulunanlar mıdır? Doğal engellerle çevrili bir coğrafya bölgesi üzerinde yaşayanlar ya da aynı dili konuşanlar mıdır? Millet yok mudur?

Bu soruların doğru cevaplarının verilebilmesi için, sosyolojinin, idealist, düalist, mistik, sembolist spekülasyonlardan kurtulup objektif

gerçeğe ulaşmasını beklemek gerekmiştir. “Millet nedir?” sorusuna şöyle cevap verilmiştir:

“Millet, dil, ülke, ekonomik hayat ve kültür birliğinde ifadesini bulan psişik oluşma birliğinden kurulu, tarihsel olarak meydana gelmiş, istikrarlı bir topluluktur.”

Bu tanım, ilk bakışta yukarki teorilerden işe yarayanlarının bir araya toplanmış, eklektik şekli gibi görülebilir. Böyle bir görüş çok yanlış olur. Çünkü bu tanımdaki ne “yurt”un doğal sınırlarla, ne “dil”in soyut dil ölçütüyle, ne de psikolojik oluşmanın içi boş kolektif bilinçle ilintileri yoktur. Ve hemen söyleyelim ki, bu etkenler hiç de ayrı ayrı, bağımsız değil, karşılıklı bağımlılık halindedir.

MİLLET TARİHSEL BİR AŞAMADIR

Toplumlar, tarih içinde, şu üç diyalektik süreçle gelişirler: Birincisi, “insanla doğanın karşılıklı etkileri sırasında, sosyal iş sürecinde, insanla doğa arasındaki madde mübadelesinde çelişkiler ortaya çıkmaktadır. İnsan, sunî maddi alanına biçim verirken o güne kadar uyduğu davranış tarzı ile bu yeni çevrenin yarattığı uyarıcı arasında bir çelişki meydana gelmesine sebep olur. Bu çelişki, bir davranış değişikliği sonucunda, yani üretim güçlerinde bir değişiklik olması sonucunda ortadan kalkar. Ama bu da yeni uyarıcıların ve giderek yeni çelişkilerin ortaya çıkmasına sebep olur. Ve bu böylece sürer gider. İkinci diyalektik süreç, yeni üretim güçleri ile eski üretim ilişkileri arasında bir çelişki meydana gelmesiyle oluşur. Yeni üretim güçlerini frenlemeye başlayan bir çelişki, üretim ilişkilerinin yeni üretim güçlerine uymasıyla ortadan kalkar. Üçüncü diyalektik süreç, yeni üretim ilişkileri ile, yani yeni ekonomik temel ile eski arasındaki çelişkiden doğar. Başlangıçta yeni ekonomik temelin meydana gelmesini frenlemiş olan bu çelişki üstyapının yeni ekonomik temele uymasıyla son bulur. Bu diyalektik süreçler -yalnızca bu üçü- insanlığın sosyal gelişme sürecini meydana getirir.”⁷ Yukarki tanımda birbirine bağlı unsurları belirtilen millet gerçeği de, bu üç diyalektik sürece bağlı tarihsel gelişme içinde meydana çıkar. Bilindiği gibi, toplumların gelişme aşamaları “üretim tarzlarına”, yani üretim güçleri ile üretim ilişkilerinin meydana getirdiği bütünün tarih içinde aldığı birbirinden temelden farklı biçimlere göre belirlenir: iştirakçi ilkel topluluk, kölelik, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm. Dünyanın hemen her yerinde Marksistler arasında tartışma konusu olan “Asya tarzı üretim” varsayımını da kapitalizm-öncesi aşamalara ekleyelim.

Yukarki tanımda birbirine bağlı unsurları belirtilen millet gerçeğini, birer birer, bu aşamalarda araştırmak en sağlam yoldur. Bugün

bir kısım burjuva teorisyenlerince de benimsenen, hatta Webster'ın New World Dictionary'sine de geçmiş olan yukarki tanım, J. Stalin'in 1912'de yayımlanmış olan "Marksizm ve Millî Mesele" adlı kitabından alınmıştır. Stalin, adı geçen kitabında, tanımına uygun millet kategorisini kapitalizm aşamasında bulur. "Millet, yalnız bir tarihsel kategori değildir; belirli bir çağın, yükselen kapitalizm çağının bir tarihsel kategorisidir. Feodalizmin tasfiyesi ve kapitalizmin gelişmesi süreci, aynı zamanda, insanların milletler halinde teşekkülü sürecidir" der.⁸ Bu süreci izleyelim:

Orta-Çağın ortalarındayız. Avrupa, feodalizmin tam içindedir. Teknik hızla geriye gitmiştir. Site, para ekonomisi sönmüş, köye, kapalı köy ekonomisine, aynî mübadeleye dönülmüştür. Tarım 5 ila 18 nüfuslu aile grupları tarafından yapılmaktadır. Fakat toprakları derebeyinin mülküdür. El sanatları (zanaat) feodal mülkiyetin bir parçasıdır. Bir demokrasi, bir devrim hareketi halinde meydana çıkmış olan Hıristiyanlık, feodal düzenin tutucusu, koruyucusu haline gelmiştir. Her yenilik iddeası tanrıtanımazlık sayılıp, sahibinin diri diri yakılmasıyla ödetilmektedir. Doğanın incelenmesine ihtiyaç yok. Sağduyu "bir iğnenin uçunda kaç meleğe yer vardır?" gibi teolojik sorunların çözümüyle uğraşmaktadır. Toprak kulluğuna din ve düşünce kulluğu uygun düşmektedir. Dünya görüşü dinseldir. Yani, seviye prensibine, otoriteye dayanmaktadır. Felsefe "teolojinin uşağı" (ANCILLA THEOLOGIAE) sayılmaktadır. Bilim, geleneğin ve Kutsal Kitabın yorumundan ibarettir. Sanat, biçimi ve özülle yer ve göğün üstün güçlerini yansıtmaktadır. Ahlak, kölelik sadakatiyle efendilik gururuna ve efendi tohumundan gelene saygı temeline dayanır.

X'uncu yüzyıldayız. Önceki yüzyıllarda yavaş yavaş gelişmiş olan teknik, bu yüzyıldan başlayarak, Avrupa topluluklarının yeniden kapitalizme -bu kez XIX'uncu yüzyılın sanayi kapitalizmine varacak bir düzene- doğru yol almalarına imkan vermiştir. Pazar için üretim, yani «mal» imali başlamaktadır. 920'de, Rammelsberg'de gümüş madenlerinin keşfi para ekonomisinin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Sein ile Rhin arasında, Flandre'da, Güney İngiltere'de, Akdeniz kıyılarında, özellikle İtalya ve Güney Fransa'da mal mübadelesi gelişmektedir. Bu gelişmenin köy kadrosu içinde oluşmasına imkan yoktur. Tarımla sanayii birbirine bağlayan bir ortama ihtiyaç vardır. Bu ortam "şehir"dir. Böylece, yukarda saydığımız bölge belirilmiş ve bu ortam içinde yeni bir sınıf meydana gelmiştir: Tüccar ve esnaf, kısaca burjuva.

Burjuvanın, emeğe, ilk maddeye, mamulleri ve ilk maddeleri nakletmek için serbest yollara, alıcıya ihtiyacı vardır. Derebeyi ise, toprak kullarını ve sahibi bulunduğu ilk madde kaynaklarını elinden çıkarmamakta, feodal mülkiyete dahil yollarda ulaşım araçlarından

haraç almak, bunları yağma ettirmek suretiyle ulaşımı güçleştirmekte, angarya ve aynî aidatla köylünün alım imkanlarının genişlemesine engel olmaktadır. Bu durum, burjuvayı, bir yandan kendi bünyesi içinde örgütlenmeye, loncalar (korporasyon) kurmaya, bir yandan da, köylü ile birlik halinde, feodalizmle mücadeleye götürmüştür. Feodalizmi tutan Papalık ve imparatorluktu. Bu iki kuvvete karşı savaşmak için yeni politik kadrolara ihtiyaç vardı. Burjuva ve köylü bu ihtiyaçtan ötürü krallar ve bağımsız prenslerle birleşmişlerdi. Bunlara, başlangıçta, geniş halk kitlelerinin iddealarını savunmuş olmaları bakımından, “millî Devlet” adı verilmiştir, İtalya'da şehirler, hem Papalık, hem de imparatorlukla mücadele ediyordu. Fransa, İngiltere ve Almanya ise asıl rakiplerini Papalıkta görmüşlerdi. “Millî Devlet”lerle Papalık ve İmparatorluk arasındaki, vak'acı tarih kitaplarını dolduran mücadeleler, yukarıda kısaltmaya çalıştığımız altyapı çatışmasının politik üstyapıdaki yansılardır. Bu çatışmanın inanç alanındaki sonucu Reform (Fransa'da Calvinizm), düşünce ve sanat alanındaki sonucu ise Rönesans ve Hümanizma hareketleri olmuştur. Reform, Hıristiyanlığın mistik enternasyonalizmine karşı farklılaştırıcı bir harekettir. Rönesans ve Hümanizme ise, yöresel özelliklerin dar kadrolarını yıkan, beşerîye doğru genişletici bir karakter ve güç taşımıştır. Rönesans ve Hümanizma, kronolojik bakımdan geriye dönüş ifade ederse de, gerçekte yeni kapitalist hareketin, Ortaçağ feodal düzenini yıkmak için, İlk-Çağ ticaret kapitalizminden hız alması demektir.

Bu akımlar, Orta-Çağda vadedilmiş bir alem uğruna hiçe indirilmiş olan insanı bu gerçek dünyanın erdemleri içinde görüş, dogmatik zihniyetten özgür incelemeye, teoloji ve skolastikten felsefeye ve doğa bilimlerine geçiş demektir.ⁱⁱⁱ

İşte, bu gelişmenin sonucu, insana, kabileden, köyden, siteden daha geniş bir ufuk açmak olmuştur: Millet.^{iv}

Fakat kral ve lonca ile mesele çözülmüş değildir. Bunlar, feodal düzenle bir mücadele aracı olarak meydana gelmiş olmakla birlikte, o düzenin koruyucularıdır. Kral derebeyinin büyütülmüş şeklinden başka bir şey değildir. Krallık ülkesinin sahibi, feodal mülkiyetin yüce koruyucusudur. Lonca, toprak kulluğundan kurtardığı insanı meslek kulu haline sokmuştur. 1789, bir ülkede (Fransa) feodalizmin bu son

ⁱⁱⁱ Adnan Cemgil'in “Hümanizma” adlı yazısına bkz. *Yurt ve Dünya*, Sayı: 25.

^{iv} Esasen XIV'üncü yüzyılda bir öğrenci grubunu, belli bir zanaaten olanları, belli bir mesleğin sahiplerini anlatmak üzere meydana çıkmış olan “nation” (millet) sözcüğü, bugün de birçokları için belirsiz olan anlamıyla, ilk olarak, adı bilinmeyen bir İsviçreli tarafından kullanılmıştır. (H. Lefebvre) [Henri Lefebvre, *Le nationalisme contre les nations = Milletlere Karşı Milliyetçilik*, Editions Sociales Internationales, Paris 1937, p. 108.]

kalıplarının da parçalanışını anlatır. Fakat geniş halk kitlelerinin kuruluş hareketi halinde parlayan ihtilalle bir millet tamamlanmış değil, ancak sesini duyurmuştur. Çünkü 1790 ve 93, sosyal farklılaşmanın, Fransa'nın bugünkü bulunmuş, parçalanmış halinin ilk habercileri olmuştur.

YURT BİRLİĞİ

Doğanın sosyal evrimdeki payını yukarda belirttik. Toplumların, feodalizmden kapitalizme geçerek millet aşamasına girebilmeleri için tarımla sanayinin, köylerle şehirlerin, birbirlerini tamamlayıcı bir bütün haline gelmeleri gerekmiş olduğunu gördük. Böylece millet kadrosuna geçen toplumların doğalarının da köy ve siteden daha geniş bir çevre meydana getirdiğini gözlemiş oluyoruz: Yurt.^v

Burada, “yurt”un gerçek muhtevası üzerinde biraz durmayı faydasız görmüyoruz. Çünkü bu kelime de, millet kelimesi gibi, çoğu zaman muhtevassız olarak kullanılmakta, birçokları yurdu, insan emeği katılmamış, mehtaplı, guruplu, “şairane” manzaralardan, bazen bir mezar taşından, bazen kırık bir minareden ibaret saymakta, sembolizme, fetişizme saplanılmaktadır.

Yurt, her şeyden önce, genişliğine ve derinliğine insan emeğiyle yoğrularak üretime boyun eğdirilmiş doğadır. İnsansız toprak, sömürülmeyen yeraltı değerleri, üretime çevrilmemiş akarsu ve deniz... yurttan sayılamaz.

Fakat yalnızca bu şartın gerçekleşmesiyle yurt tamamlanamayacağı gibi, sırf bu anlamdaki “yurt”la millet de bütünleşemez. Yurt, bütün yurttaşların emeğine sunulmuş doğadır. Esasen, ancak üretim ilişkileri bu aşamaya eriştiği takdirdedir ki, doğa -hiç değilse yurt kadrosu içinde- topluma kendisini cömertlikle teslim eder.

X'uncu yüzyıldan başlayarak, özellikle sanayi devriminden sonra, Avrupa'da birinci şart yer yer gerçekleştiği halde, ikincisinin gerçekleşmemiş olması yüzünden, yurtlar daha çok birer kelime halinde kalmaya mahkum olmuştur. Voltaire, “Yoksulların yurdu yoktur” demişti. 1789, geniş halk kütlelerini gerçek yurda doğru götürüyordu. 1790 ve 93 bu yürüyüşün saptırılması tarihleridir.

EKONOMİK HAYAT BİRLİĞİ

Birey için ekonomik hayat, üretim ile tüketimden ibarettir. Tüketim üretimin bir tabii olduğuna göre, bireyin ekonomik hayatını belirleyen üretimdir. Tek insan XVIII'inci yüzyılın bir kuruntusudur. Bun-

^v “Patrie” (yurt) sözcüğü, ilk olarak XVI'ncı yüzyılın hümanistleri tarafından kullanılmıştır: Dolet, Rabelais, Du Bellay, Ronsard. (H. Lefebvre) [a.g.e., s. 137].

dan ötürü, bireyin üretimini, sosyal üretim mekanizmasının bir birimi, bir vidası olarak kabul etmek zorundayız. O halde, bireyin ekonomik hayatının sosyal üretimle belirlendiği sonucuna varırız. Sosyal üretimin, her dönemde, her aşamada aynı ilişkiler düzeni içinde oluşmadığını gördük: göçebe (ilkel) toplumun iştirak halinde mülkiyeti, feodal toplumun toprak mülkiyeti, kapitalist toplumun üretim araçları (makinelere, ilk maddeler, vb.) mülkiyeti (sermaye). Bu çeşitli düzenlerden her birine ayrı, belli bir dağılım ve bölüşüm düzeni uygun düşer. Ekonomik hayat birliğini bu düzenlere göre yorumlamak gerekir. Göçebe (ilkel) toplum, iştirak halinde mülkiyet ve birlikte üretimin nimetlerinden bütün fertlerim birlikte faydalandırmaktadır, Fakat bu toplumun insanı doğanın öylesine kulesidir ki, bu birliğin farkında bile değildir. Bunu ancak sonraki aşamaların ezilen fakat kurtuluş düğümelerini çözebilecek bilince varamayan sınıfları farkedebilmişlerdir: Altın devri hülyaları, ütopyalardır.

Feodal toplum, ekonomik hayat birliği bakımından bir yandan küçük küçük kadrolarla (aile), bir yandan da derebeyi-toprak kulu ayrılığı ile bölünmüş haldedir. (İlk çağ) ticaret kapitalizminin kölelik kurullarıyla ikiye bölünmüş sitesi, özgür insanlar bakımından sadece bir çıkar birliği manzarası göstermektedir.

Milletin oluşunda zorunlu bir etmen olarak beliren ekonomik hayat birliğini, sosyal iş bölümü düzeniyle, Yeni Zamanlar kapitalizminde aramak gerekir. Ancak, üretim araçlarının sosyal emekte payı olmayan bir sınıfın elinde toplanması sonucunu doğuran sosyal farklılaşma, ekonomik hayat birliğinin kökünden yıkılması ve esasen tamamlanmamış olan milletlerin de içinden ikiye bölünüp parçalanmaları sonucunu vermiştir. Böyle bir toplumda “bir değil iki millet vardır.”

DİL BİRLİĞİ

“Dil ve düşünce hayatı, ortak bir amaca (üretim) yöneltilmiş, ortak bir çabadan, cedlerimizin ilkel işlerinden doğmuştur” (Louis Noire). Dil bilgisi, bize kelimelerin ilkel temellerini, aktif kökler denilen ve bir çabayı anlatan “fiil”lerin meydana getirdiğini, kelimelerin fiillere uygun düşen iş aletlerinden başlamak üzere meydana geldiğini öğretir. Bir üstyapı olan dil de, öteki üstyapılar gibi, sosyal tekniğin gelişmesine bağlı olarak gelişir.

Düşünme, her zaman kelimeler aracılığıyla oluşur. Bir bilginin deyişiyle söyleyelim: “Düşünme sessiz bir nutuktur.” Bu olayı şu örnekle de anlatırlar: Yabancı bir dili çok iyi öğrenen bir kimse o dille düşünmeye başlar. Almanca, İngilizce, Fransızca düşünmek gibi. Ke-

limelerle düşündüğümüzü anlayabilmek için en kısa yol bunu kendimiz denememizdir.

Bu kısa açıklamamızla varılacak sonuç nedir? Dil sosyal emekten doğar ve sosyal tekniğin gelişmesine bağlı olarak gelişir ve birçoklarınınca tamamen bireysel bir olay sanılan düşünmenin ilk maddesi sosyal bir ürün olan dildir. O halde, dil birliği zihinsel faaliyet yakınlığının ve psikolojik anlaşmanın en belirgin ölçütüdür. Ancak, bir toplumu meydana getiren bütün bireylerin sırf aynı dili kullanmaları, o topluma “millet” niteliğini veremeyeceği gibi (ilkel toplumlar), sosyal farklılaşma sonucunda farklılaşan ortak kökenli diller de sırf aynı kökten gelmiş olmaları bakımından dil birliğine esas olamaz. Fransızca, İspanyolca, İtalyanca ve Romence'nin kökü halk Latince'sidir. Milattan sonra IX'uncu yüzyıldaki durumuna “romane” dili adı verilen halk Latincesi, feodal düzene karşı kapitalist aksiyonun gelişmesiyle başlayan millete doğru hareketle birlikte, o yüzyıldan başlayarak, yukarıda adlarını saydığımız dallara ayrılmıştır.

Bugün Avrupa'da kozmopolit zümrelerin, çağını ihtişamla yaşadıktan sonra gittikçe yozlaşan dilleri karşısında, geleceğin kültür dilleri olmaya aday geniş halk kitleleri dilleri sapasağlam yaşamaktadır.

PSİKOLOJİK ANLAŞMA

Cansız nesnelere başlamak üzere, sırasıyla bitkiler, insandan başka hayvanlar, göçebe, feodal... toplumların insanları ve nihayet en ileri aşamadaki toplum insanı üzerinde bir göz gezdirirsek, derece derece zorunluktan özgürlüğe geçildiğini görürüz. Bu gözlemimiz, bizi, en ileri aşamalarda bile, insan iradesinin hiçbir determinizme bağlı bulunmayan bir tür Tanrı olduğu ya da olacağı sonucuna götürmez. Tersine, sosyal tekniğin gelişmesi ölçüsünde, insanın tüm doğa (ve toplum) için geçerli olan nedensel zorunluk üzerinde bilinç kazanmak, doğa kanunlarını fark edip öğrenmek ve tekniğin egemenliği altına almak suretiyle özgürlüğe doğru yol aldığımız anlarız.

Cansız nesnelere tabî olduğu fiziko-şimik determinizmden başlayıp, canlıların tabî olduğu biyolojik determinizm halinde uzanan nedensellik zinciri, alet yapan insanla teknik determinizme ulaşır. Biyolojik insanın içgüdüleri, refleksler halinde beliren hareket imkanları, teknik insanın psişizmi, zekası ve iradesiyle özgürlüğe doğru genişler, açılır, ilkel insanda, psişizmin tekniğe bağlı olduğunu gözlemek, pek kolaydır. Fakat, sosyal tekniğin gelişmesi sonucunda, bir yandan dil, gelenek, hukuk, ahlak, bilim, sanat,... gibi üstyapıların dallanıp budaklanmış olması, bir yandan da insanın, yine bu gelişme sonucunda, daha geniş, nisbi bir hareket özgürlüğüne kavuşmuş bulunması, insan psişizminin tabî olduğu determinizmin gözlem ve tesbitini oldukça güçleştirir. Hele, örgütlenme-

miş toplumun başıboş kanunlarına körü körüne bağlı olan insanı söz konusu ise. Bu tür toplumlarda, bireysel iradelerin yöneldikleri hedeflerle, bu iradelerin karşılaşmasından meydana gelen sosyal olay arasında çoğu zaman görülen ayrılıklar, temel etkenin farkında olmayanları, ya fatalizme, ya da bireysel iradelerin dışında bağımsız ve egemen bir “kollektif bilinç” kuruntusuna götürür. Gerçekte ise, sosyal olay, her zaman sosyal tekniğe ve üretim ilişkilerine bağlı bireysel iradelerin birbirleriyle karşılaşmasının sonucudur. Örgütlü toplumlarla bireysel iradeler, belli, ortak hedeflere yöneltilmiş olduğundan, sosyal olaylar da önceden kestirilmiş, belli sonuçlardan ibarettir.

Fakat bununla, örgütlenmemiş toplumlarda bireysel psikolojilerin uzlaştığı çevreler bulunmadığı sonucuna varılmış olmaz. Tekniğin ve üstyapılar düzeninin bireyler üzerindeki etkisini unutmamak gerekir. Sınıflara bölünmüş toplumlarda, egemen sınıf, üstyapılar düzenini, çeşitli yollarla, ötekilerine kabul ettirir. Bundan ötürüdür ki, örgütlenmemiş toplumlarda da bütün bireylerin üzerinde az çok birleştikleri geniş bir yerleşmiş değerler bölgesi mevcuttur: “iyi”ye ve “kötü”ye, “haklı”ya ve “haksız”a, “güzel”e ve “çirkin”e dair, sistemleştirilmemiş, üzerinde düşünülüp taşınılmamış, yarı bilinçli, müphem tasavvurlar, kanaatler, duygular. Bunlar, sosyal hayat ölçüsünde alınırsa, sosyal psikolojiyi meydana getirirler.

Sosyal psikoloji, bir toplumu meydana getiren bireyler arasında bir yakınlık, bir anlaşma etkeni olması bakımından milletin oluşunda önemli bir etken sayılmak gerekir. Fakat sadece sosyal psikoloji, psikolojik anlaşmayı sağlayabilir mi? İnsan toplumunun birleştirici bağının emek bağı olduğunu görmüşlük. Tam bir psikolojik anlaşma, ancak emek bağına dayanan toplumda, sınıfsız toplumda mümkün olabilir demektir. Sınıflara bölünmüş toplumlarda sosyal emek bir sınıfa, araçlar ise bir başka sınıfa aittir. Bu tür toplumlarda birleştirici sosyal psikoloji etkeninden daha güçlü bir etken, bölücü, ayırıcı rolünü oynamaktadır: Sosyal ideolojiler.

Sosyal ideoloji, oldukça sistemleşmiş, üzerinde bilinç kazanılmış, hedefleri belli değerlere dayanır. Egemen sınıfın ideolojisi, kurulu düzeni korumaya çalıştığından, tabii, sosyal psikoloji değerlerinin de koruyucusudur. Toplumun ilerlemeye doğru değiştirici gücünü taşıyan sınıfların ideolojisi ise, yerleşmiş değerleri gitgide artan bir baskı ile hırpalır, sarsar ve sonunda yıkar. Görülüyor ki, böyle bir çatışmaya sahne olan bir toplumla psikolojik anlaşma değil, psikolojik çatışma vardır.

Avrupa'nın millet aşamasına ayak basıp sosyal farklılaşma yüzünden tamamlanamayan yarım milletleri bugün de bu durumdadır. Bir yanda, çoğunluğu milletlerin gerçek unsurlarını meydana getiren sınıflar, bölücü, parçalayıcı yerleşmiş düzeni ve değerleri sarsmakta, karşı yanda ise, egemen sınıflar, başta millet kelimesi olmak üzere, kelimelerin doku-

naklı titreşimlerinden yararlanarak, fetişizme, sembolizme başvurarak, yerleşmiş değerleri ve düzeni tutmaya çalışmaktadır. Bu sonuncuların, mite, efsaneye, masala dayanan ideolojilerinin başvurabileceği bundan başka bir taktik esasen yoktur.

KÜLTÜR BİRLİĞİ

“Kültür” kelimesi, bizde birçoklarınca, dil, bilim, sanat, felsefe, din, gelenek ve görenekler, hukuk ve ahlaktan ibaret olan muhtevasından tecrid edilerek, içi boş bir biçim halinde kullanılıyor. Esasen birer birer incelenip derinleştirilmeye, doğuş ve oluş etkenleri araştırılmaya ihtiyaç gösteren bu olaylar “kültür”den ayrılınca, “kültür ve teknik ayrı şeylerdir; bir millet kültürünü tarihsel köklerinden, tekniğini ise yabancılardan alabilir”, hatta, “tekniksiz kültür kuracağız” gibi garip yargılara varılıyor. Kültürün sosyal tekniğe olan nedensel bağlılığını daha yukarda çeşitli örneklerle belirtmeye çalışmış bulunduğumuzdan, bir başka yazımızı sırf bu konuya ayırmak ve sözü geçen garip yargılara o yazımızda daha etraflı cevap vermek üzere, kültür özellikleri konusuna geçiyoruz.

Şu sorular karşısında kalabiliriz: Mademki, dil, hukuk, ahlak, bilim, sanat... gibi olaylar sosyal tekniğe dayanmaktadır, mademki her toplum belli sosyal teknik aşamalarından geçmek, sosyal teknikle belirlenen toplum türlerini yaşamak zorunluluğundadır, o halde aynı aşamada bulunan aynı tipten iki toplumun kültürleri de birbirinin tıpatıp aynı olmak gerekir. Günümüzde ya da tarihte birbirine her bakımdan eşit hiç olmazsa iki toplum gösterilebilir mi? Başta dil olmak üzere, üstyapılar adıyla yukarda sıralanan olaylardan hangisi, aynı türden iki toplumda eşitlik göstermektedir ya da göstermiştir?

Göçebe, (kölec) feodal, kapitalist... adlarıyla andığımız toplum türleri, toplumların sıvı halinde içlerine dökülüp boşaldıkları sert birer dökümcü kalıbı değildir. Başta doğa farkları olmak üzere, yeryüzünü kaplayan geniş toplumlar kadrosu içinde alınan yer, geçiş dönemlerindeki keşifmeler, öteki toplumların etkileri, sosyal teknikte hızla sıçramalar, gerilemeler gibi etkenler, belli toplumlara belli özellikler verir. Fakat bu özellikler hiçbir zaman üst yapıların ana çizgilerini silecek nitelikte olamaz, (ilkel) göçebe toplumda miras hukuku, feodal toplumda tecrübî ambriyoloji, kapitalist toplumda animizm aramak boştur. Bununla birlikte, kültür özelliklerinin önemi hiç de küçümsenemez. Aynı aşamada -mesela millet aşamasında- bulunan aynı tür toplumlar birbirlerinden ancak kültür özellikleri ölçütüyle ayırdedilebilir.

Yalnızca bu özellikler bir toplumda kültür birliğinin varlığını anlatabilir mi? Yukardan beri çeşitli vesilelerle gördük ki, feodalizmden kapitalizme geçip millet aşamasına giren toplumlar, sosyal farklılaş-

malar yüzünden, toplum ölçüsünde, ne yurt, ne ekonomik hayat, ne dil birliğini sağlayabilmişler, ne de psikolojik anlaşmaya varabilmişlerdir. Bu yüzden tamamlanıp bütünleşemeyen yarım-milletlerde, bütün bireyler bakımından, kültür birliği bulmak imkansızdır. Bugün birbirine gitgide daha sıkı malî bağlarla bağlanarak adeta ayrı bir toplum haline gelen, çeşitli toplumlara mensup kozmopolit zümrelerin kültürleri karşısında, geniş dünya topluluğuna millî özellikleriyle katılmaya aday kitlelerin millî kültürleri yer almakta ve gelişmektedir.

Görülüyor ki, geniş halk kitlelerinin, gerçek milletlerin sırtlarından geçinenlerce, bir yandan çözülmesini çıkarlarına uygun görmedikleri millî sorunları bu kitlelere unutturmak, bir yandan da öteki milletleri boyunduruk altına almak amaç ve kaygılarıyla uydurulan “ırk üstünlüğü”, “milleti Devlet yaratır”, “kollektif bilinç”, “doğal sınırlar”... gibi iddealar birer yalandan ibarettir.

Millet, sosyal gelişme yolunda bir aşamadır, bir gerektir. Bazı toplumlar bu asamaya girmişler, fakat millet olarak henüz tamamlanıp bütünleşmemişlerdir. “Beşeri”ye giden yolun bu son aşaması da elbet yaşanacak, aşılacaktır.

SONNOTLAR

¹ Bu yazı iki kısımdan meydana geliyor. Birinci kısımda Alman ve İtalyan faşistlerinin millet görüşleri ile öteki burjuva görüşleri -eleştirili olarak- özetlenmiştir. Özetler, bir dergi yazısına sığdırılmak istendiği için, son derece kısa, bundan ötürü de yetersiz olmakla birlikte, konuyu incelememiş olanlara oldukça derli toplu bir fikir verebilir. İkinci kısımda, J. Stalin'in tanımı açıklanmaya çalışılarak, Marksist millet görüşü -yine pek kısa olarak- açıklanmak istenmiştir. Stalin'in tanımı, 1912'de yayımladığı “Marksizm ve Millî Mesele” adlı kitabından aktarılmıştı. Türkçesi geçen yıl bizde de yayımlanan adı geçen kitabını Stalin, Rus imparatorluğunda birçok milletin bulunmasından ötürü partisinin karşısına çıkan somut sorunları çözümlmek amacıyla yazmıştır. (B.k. J. Stalin, *Marksizm ve Millî Mesele*, çev. M. Kabagil Sol Yayınları, Ankara 1967). Marksistlerce bugüne dek daha uygunu önerilmemiş olan tanım, millet gerçeğinin tüm unsurlarını kapsamakla birlikte, hemen her tanım gibi, oldukça mekanik bir niteliktedir. “Milletin dört karakterini, sadece yanyana koyarak, sayar; bunları diyalektik olarak birbirine bağlamaz; bu dört karakterin, belirli bir tarihsel evrimin sonucu olarak, nasıl doğabildiğini, milleti tarihsel olarak nasıl meydana getirdiğini göstermez” (Bk. Jean Chesneaux, *Le processus de formation des nations en Afrique et en Asie = Asya ve Afrika'da milletlerin meydana geliş süreci*. La Pensée, fevrier 1965, no. 119, p. 73). Yazımda, Stalin'in tanımı işte bu nedenle açıklanmak istenmişti. Ne var ki, o yıllarda eldeki kaynakların sınırlı olmasından da ötürü, denemem pek de başarılı olmamış, hatta güdük ve ilkel kalmıştır. Üstelik, Max Beer'in “Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Genel Tarihi” adlı kiti-

bindaki yanlışlara uyararak önsözde de belirttiğim gibi göçebelik ve toprağa yerleşme ve iştirakçi ilkel topluluktan sınıflı topluma geçişteki işbölümü aşamaları ile “üretim tarzı” ve bununla belirlenen “sosyal kuruluş” kavramlarım birbirine karıştırmış, kölelik aşamasını yer yer atlayıvermiş. İlk çağ Yunan ve Roma'sında en belirgin yan ve ilişkileriyle kendini gösteren kölelik yerine feodalizmden (ve kapitalizmden) söz açmışım (Bk. Mak Beer, *Histoire general du socialisme et des luttes sociaies*, Les Revus, Paris 1930, P. 17-25, 63. C-4, 94 - 98, 1941'de, “Sosyalizmin ve Sosyal Mücadelelerin Umumi Tarihi” adıyla yayımlanan Türkçe çeviride, nedense “feodalizm” sözcüğü kullanılmayarak “orta-çağ” sözcüğü tercih edilmiştir (Çev. Zühtü Uray, Maarif Marbaası 1941, s. 23 ve 24). İşte bu nedenlerle, yazıyı söz konusu yanlışlarıyla aktarmakta bir yarar görmedim. “Millet tarihsel bir aşamadır” arabaşlık bölümünün Orta-çağa kadar olan kısmını atarak, yerine köşeli parantezler [] içinde yeni bir parça ekledim. J. Stalin adı geçen kitabında, milleti kapitalizm çağının bir ürünü olarak alır. “Millet, yalnız bir tarihsel kategori değildir; belirli bir çağın, yükselen kapitalizm çağının bir tarihi kategorisidir. Feodalizmin tasfiyesi ve kapitalizmin gelişmesi süreci, aynı zamanda, insanların milletler halinde teşekkülü sürecidir” der (Bk. Türkçe çeviri, S. 21). Marksistlerin bir kısmı bugün de bu görüştedir. Yazımda, ben de, bu görüş üzerinde yürümüşüm. Oysa, özellikle ikinci Dünya Savaşından sonra, başarıya ulaştırılan milli kurtuluş savaşlarının da etkisiyle, milletlerin meydana geliş sürecinin başlangıcını kapitalizm-öncesi aşamalarda gören Asyalı, Afrikalı ve Batılı Marksistler de çıkmıştır. Örneğin, Vietnam milletin doğuşunu X'uncu yüzyılda Çinlilerin bu ülkeden ayrılmalarından sonraya ya da Le hanedanı dönemine (XV - XVIII'inci yüzyıllar) yahut Tay-Son milli ayaklanma'sına (1772-1802), Çin milletin doğuşunu modern zamanlardan önceye, hatta Han hanedanı (m. ö. II'inci yüzyıl ile m. s. II'inci yüzyıl) hatta Kinhanedanı (M.Ö. III'üncü yüzyıl) dönemlerine kadar götüren bilginler vardır (Bk. J. Chesneaux, a. g. dergi, S. 74-75).

Millet sorunu, “Asya tarzı üretim” varsayımıyla ilgili olarak da ortaya atılmıştır. J. Chesneaux, aynı yazısında (s. 81) bu konuda şunları söylüyor: «Ekonomik hayat birliği, milletlerin meydana geliş süreci konusunda marksistler arasındaki tartışmaların en canlı olduğu noktalardan biridir. Marksizmin klasikleri bu “ekonomik birlik” kavramı üzerinde gerçekten pek açık seçik değildir. Ekonomik hayat birliği Kozlof ya da Potekhine'in söyledikleri gibi, kapitalist milli pazarla (öncelikle sosyalist milli pazarla) tamamıyla bir tutulabilir mi? Kapitalizmin gelişmesinden önceki biçimler altında da ortaya çıkabilir mi? Bu mesele gerçekte Asya tarzı üretim meselesine bağlıdır. Hiç değilse bazı Afrika-Asya ülkelerinde, Asya tarzı üretime bağlı eski ekonomik örgütlenme, bir ekonomik devletçiliği, bir ekonomik birlik biçimini, ekonomik bağlantıyı gerektirmekte idi. Hatta Asya tarzı üretim yerini feodal eğilimli ilişkilere bıraktığı zaman bile, bu ilişkiler «Asyatik» kökenlerinin damgasını taşıyor ve bu ekonomik bağlantı karakterini muhafaza ediyordu; örneğin Çin'de idari ve askeri mekanizmayı beslemek için (maaş ve ücretler pirinçle ödenmek üzere) pirincin stok edildiği genel ambarlar ya

da büyük sulama işleminin Devletçe yönetilmesi. Demek öyle görünüyor ki, daha kapitalizm öncesi dönemde, hiç değilse bu ülkelerden bazılarında Batı'nın kapitalizm - öncesi köleci yada feodal toplumlarında olabileceğinden daha ilerlemiş bir ekonomik birlik meydana gelmiştir.» Bu düşünceler Osmanlı İmparatorluğu için de -hiç değilse ilk bakışta- ilginçtir. Şu da var ki, buna karşı, “Asya tarzı üretim” varsayımında üretim güçlerinin insan unsurunun kapalı köy kadrosuyla sınırlı olduğu, kapalı köyün ise tanımımızdaki unsurlarıyla milletin meydana gelmesine engel olduğu da söylenebilir. Hele Osmanlı İmparatorluğunda da olduğu gibi, egemenlikleri altına aldıkları ülkelerde kapitalizm- öncesi çeşitli kuruluşlardaki toplumların yer aldığı ve dilleri, kültürleri (dinlerini de ekleyelim) ve psikolojileri farklı, hatta birbirine düşman kavimlerin yaşadığı imparatorlukların bu durumu da düşünülürse, söz konusu görüş büsbütün zedelenir.

Burada, son zamanlarda bizde de iyice tartışma konusu olan “Asya tarzı üretim” varsayımı üzerinde kısaca durmak pek yersiz olmaz. Kemal Tahir'in çok haklı uyarılarından ve *Eylem* dergisinin 1 Ağustos 1944 sayısındaki (cilt 1, sayı 6) yazımdan bir süre sonra başlayan bu tartışmalar, iki bakımdan çok yararlı olmuştur. Bir kere birçoklarına, ezberlemesine “ilkel komün, kölelik, feodalizm, kapitalizm, sosyalizm” demekle, pratiğe doğrudan uygulanabilir bir şey söylenmiş olmayacağını anlatmış, tarihsel maddeci teoriye, bu arada “üretim tarzı” ve “sosyal kuruluş” kavramlarına iyice eğilmek zorunluluğunu duyurmuştur. Marx ve Engels'in son günlerde bizde de çevirişi yayımlanan “Alman İdeolojisi”ndeki -söz konusu yazıma bir kısmını aktardığım- şu sözlerini bir kez daha hatırlatayım: “Çıkarılan bu genel sonuçlar, bu soyutlamalar, gerçek tarihten koparılarak kendi başlarına ele alındıklarında hiçbir değer taşımazlar. Bunlar, tarihi malzemeyi daha kolaylıkla sınıflandırmamıza ve bu malzemenin farklı bölümlerinin nasıl istif edilmesi gerektiğini göstermeye yararlar. Ama bunlar, felsefenin yaptığı gibi, tarihi çağları düzenli bir biçimde birbirine bağlamayı sağlayacak bir reçeteyi ya da şemayı asla veremezler bize. Buna karşılık, asıl güçlük, ister eski çağlar ister bugünle ilgili olsun, bu malzemeyi incelemeye, sınıflamaya ve gerçekten analiz etmeye koyulduğumuzda ortaya çıkar” (K. Mars-F. Engels, *Alman İdeolojisi*, çev. Selahattin Hilav, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1968, S. 50). “Asya tarzı üretim” tartışmalarının ikinci sonucu da, kendi tarihimize eğilmek zorunluluğunu duymamız oldu. Bunun ürünlerini ergeç mutlaka alacağız. Ezberlenmiş düşünsel modelleri Türkiye'de varsaymak gibi idealist bir davranıştan kurtulacak, diyalektik ve tarihsel maddeci davranışı kavrayarak benimsediğimizi o zaman isbatlamış olacağız.

Tartışmanın bu olumlu yanlarına karşılık, olumsuz yanları da olmuştur. Kimi aydınlar, bu kez de “Asya tarzı üretim” varsayımını yeni bir “reçete” gibi almışlar, üstelik tarihimizi de iyice incelemeksizin, gümrükten mal kaçırır gibi, bu «reçete» ile, günümüz, hatta geleceğimiz hakkında bile -“Recherches Internationales” dergisinin teşhisiyle - “ütopik” sonuçlar çıkarıvermişlerdir (Bk. *Recherches Internationales*, No. 57-58, 1967, P. 277). Nihayet, kulaktan dolma bazı “sosyalist” gündelik politikacılar, söz konusu “ütopik” sonuçları

adeta kapışmışlar ve bir “ceberut Devlet, tepeden inme” edebiyatı yaratmışlardır.

“Asya tarzı üretim” varsayımı, kapitalist sosyalist başlıca ülkelerde birçok marksist bilginin, elli yıla yakın bir zamandan beri, özellikle son on yılda üzerine önemle eğildiği ciddi bir sorundur. Hemen ekleyelim ki, varsayım tarihle gerçekleşirse, “feodal” sözcüğünü reçete halinde benimseyenlerin sandıkları gibi marksizm tehlikeye düşmez, tersine zenginleşir. “Asya tarzı üretim”, bazı Asya, Afrika ve Güney-Amerika toplumlarının, tarihlerinin belirli dönemlerinde gösterdikleri özelliklerden hareketle -yüksek derecede soyutlama sonucunda- çıkarılmış bir varsayımdan öteye gitmeyecek midir, yoksa -ilerleyici somutlarla ve gerçeklemelerle- gerçekliği isbatlanacak mıdır? Bunu zaman gösterecek. Unutulmamalıdır ki, ilkel iştirakçi rejim, kölelik ve feodalizm üzerindeki bilgiler de daha yeterince geliştirilebilmiş, işlenmiş değildir. Başta bir kısım Doğu toplumlarının belirli tarihsel dönemlerde gösterdiği özelliklere gelince; bunu, varsayımı kesinlikle reddedenler bile inkar etmemektedirler. Millet olarak meydana geliş sürecimizin başlangıcını nerede göreceğiz? Bunu Osmanlılar Türkiye'sinde bulmak mümkün müdür? Konumuzla ilgili bu önemli sorular dahil, bir çok sorunun cevabını bizler, tarihimizde, kendi özelliklerimizi araştırarak bulacağız.

² Mareşal Pétain. “Fransız faşizmi ile ilişkileri gayet iyi bilinen ve oynayacağı role 1934'ten beri hazırlanmış olan Pétain” (Bk. Paul Louis, Fransız Sosyalizmi Tarihi, çev. Şerif Hulüsi, Dördüncü Yayınevi, İstanbul 1966, S. 367), 1940'ta -Genel Kurmay Başkanı General Weygand'la birlik olup- Fransa'yı Hitler Almanya'sına peşkeş çekmiş ve Vichy rejimi diye anılan sözde milliyetçi, düşmanla işbirlikçi faşist bir rejim kurarak, Hitlerin isteklerine göre, Fransa'yı yönetmiştir. Vichy rejimi, o sıralarda “yüzbinlerce insanı, faşist savaş sanayiine hizmet etsinler diye, Almanya'ya gönderiyordu (a.g.e., s. 369). Pétain, kurtuluştan sonra, vatana ihanet suçundan yargılanmış, yaşı dolayısıyla müebbed hapse mahkum edilmiş ve 1951'de ölmüştür.

³ Pierre Laval. Önce sosyalistken sonra faşist olmuştur. “Fransa'nın siyasetini Pétain'in vasiliği altında idare eden Pierre Laval, baskılar yaparak, tehditlere başvurarak, vicdanları para ile satın alarak şaşkına döndürülmüş bir Millî Meclisten tarihi bir gün olan 10 Temmuz 1940 günü güvenoyu aldı. Bu güvenoyu, aslında, Pétain'in diktatörlüğünü getirip, demokrasiyi yoketmek demektir. Laval'e güvenoyu vermekle Fransız halkını temsil etmek görevine ihanet etmiş olanların işledikleri suçun dehşetini anladıklarını pek sanmıyoruz. Demokrasinin tahtından indirilmesi kararına ancak 80 milletvekili karşı çıkmıştı. Bunlar Parlamentodaki üye sayısının onbirde birini teşkil ediyorlardı (Faul Louis, a.g.e., s.368). Laval, kurtuluştan sonra, vatana ihanet suçundan yargılanarak, 1945'te kurşuna dizildi.

⁴ Milli-sosyalist, faşist Hitler ordularınca istila edilen Avrupa ülkelerinde düşmanın kurdurduğu tüm hükümetler, basta Norveç'in Qulsling'i gelmek üzere, sözde-milliyetçi, faşist unsurlardan meydana gelmişti.

⁵ İrkçi Hitler rejiminde en çok zulme uğrayan Yahudiler (tabii emekçi kitleleri), bir millet olamadıkları için, Yahudiliği ötedenberi ırkçılığa dayandırmışlar ve “seçkin kavim” oldukları ideasını İsrail Devleti kurduktan sonra da sürdürmüşlerdir. Daha 1862'de Moise Hesse “Roma ve Kudüs» adlı kitabında, yahudilerin ırk içgüdüleriyle varlıklarını koruduklarını yazar. Léo Pinsker “Kendi kendini kurtarış” adlı kitabında (1892), yahudilerin “arı (saf) bir kökene” sahip oldukları için birbirlerine bağlı olduklarını söyler. Théodore Herzl'in “Yahudi Devleti” adlı kitabına (1895) göre, Yahudiler, “ırkların girişine (inférence) engel olan” evlenme yasaları sayesinde, tek bir kavim ve arı bir ırk olarak kendilerini korumuşlardır (Bk. Al Hakam Darwaza, Un bref aperçu de la question Palestinienne = Filistin sorununa kısaca bir bakış, Beyrouth - Liban 1966, p, 16). “Seçkin, kavim” ideasını benimseyen ve bunu ırk temeline dayandıran siyonizm, esasta, Hitler antisemitizmiyle birleşir. “Siyonist liderler, Herzi'den Weizmann'a. Ben - Gourion'dan Goldmann'a kadar, hep hep, siyonizinin asıl düşmanının antisemitizm değil, (başka kavimlerin içinde) “erime” olduğu kanısını taşımışlar ve yaymışlardır (Bk. Fayez A. Sayegh, Le colonialisme sioniste en Palestine = Filistin'de Siyonist sömürgecilik, Beyrouth - Liban 1966, p. 22). İsrail Devleti kurduktan sonra, Filistin araplarının “güvenlik bölgesi”ndeki “getthos”larda, sürekli sıkıyönetim altında türlü baskılara uğratılmasının dayandığı görüş de, Yahudilerin “seçkin kavim” oldukları iddiasıdır. Faşizm, millî-sosyalist, faşist Hitler rejimine ve bu rejimin antisemitizmine (Yahudi aleyhtarlığına) ötedenberi karşı olan bu satırların yazarı, elbette ki, ırkçı, milletlerarası siyonizme de karşıdır.

⁶ 1836'da Hollanda'dan ayrılarak bağımsız Devlet olan Belçika'da fransızca konuşan Valonlar ile flamanca konuşan Flamanlar arasında başlangıçtan beri dil uzlaşmazlığı vardır. 1967 Şubatında Louvin Üniversitesinde çıkan anlaşmazlığın Belçika'da yarattığı bunalım, dil sorununun politik alanda da ne derece önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

⁷ Oskar Lange, Ekonomi Politik, çev. Muvaffak Şeref, Ataç Kitabeyi, İstanbul 1965, cilt I, S. 52-53.

⁸ 1950 yılında j. Stalin'in Dilbilimde Marksizm Konusunda adlı yazısı yayımlandı (Fransızca çevirisi j. Staline, A propos du marxisme en linguistique, Etudes Sovietiques, Paris 1951). Türkçesi bizde yeni yayımlanan (j. V. Stalin, Marksizm ve Dil, çev. Adil Onural, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1968) sözkonusu yazısında Stalin, o günlerdeki marksistlerce genellikle benimsenen görüşe karşı, dilin bir üstyapı kurulu ve sınıfsal karakterde olmadığı tezini öne sürer. İlkın “altyapı” ve “üstyapı” kavramlarını açıklar. “Altyapı, toplumun gelişmesinin belli bir aşamasındaki ekonomik temeldir. Üstyapı, toplumun, politik, hukuki, dinsel, artistik, filozofik görüşleri ile bu politik, hukukî ve öteki görüşlere uygun düşen kurullardır. Her altyapı, kendi malı olarak kendisine uygun düşen bir üstyapıya sahiptir. (...) Eğer altyapı değişir ve ortadan kalkarsa, üstyapı da ardsıra değişir ve ortadan kalkar; yeni bir altyapı meydana gelirse, ona uygun düşen üstyapı da ardsıra meydana gelir.

(...) Üstyapıyı yaratan altyapıdır; ama bu hiç de üstyapının altyapısını yansıtmakla yetindiği, pasif olduğu, altyapısının akıbetiyle, sınıfların akıbetiyle, rejimin karakteriyle ilgilenmediği anlamına gelmez. Tersine, bir kez doğdu mu, pek büyük bir aktif güç haline dönüşür, altyapının biçimlenmesine ve pekişmesine aktif olarak yardım eder; yeni rejime, eski temeli ve eski sınıfları temizlemesinde ve tasfiye etmesinde yardımda bulunmak için tüm tedbirleri alır» der (Türkçe çeviri, s. 12-13, 14). Stalin dili önce bu bakımdan üstyapıyla karşılaştırır. “Bu bakımdan, der, dil üstyapıdan kökünden ayrılır. Dil, belli bir toplumun bağrında eski ya da yeni, şu ya da bir başka altyapı tarafından değil toplumun yüzyıllar boyunca tüm tarihi ve altyapıları tarafından meydana getirilir. Herhangi bir sınıf tarafından değil, tüm toplumca, toplumun tüm sınıflarınca, yüzlerce kuşağın çabalarıyla yaratılır. Herhangi bir sınıfın değil, tüm toplumun, toplumun tüm sınıflarının ihtiyaçlarını gidermek için yaratılır. İşte bu nedenledir ki, *tüm* toplum için tek ve toplumun tüm üyeleri için ortak dil olarak, halkın tümünün dili olarak yaratılır (T. ç s. 14-15) Stalin, üstyapı ile dil arasındaki farkın nedeni olarak, dili üstyapıdan ayıran önemli bir noktayı daha açıklığa kavuşturur. “Üstyapı, üretime, insanın üretici çabasına doğrudan bağlı değildir. Üretime ancak dolaylı olarak, ekonominin aracılığıyla, altyapının aracılığıyla bağlıdır. Bundan ötürüdür ki, üstyapı, üretim güçlerinin seviyesinde meydana gelen değişiklikleri hemencecik ve doğrudan yansıtmaz; ancak altyapıda değişiklikler olmasından sonra, yani üretimdeki değişikliklerin altyapı değişiklikleri içinde bir kez biçimlenmesinden sonra yansıtır. Bu, üstyapının etki alanının dar ve sınırlı olduğunu anlatır. Dil [ise], tersine, insanın üretici çabasına ve yalnızca üretici çabasına değil, aynı zamanda, üretimden altyapıya, altyapıdan üstyapıya kadar, işinin tüm alanlarında insanın tüm çabalarına doğrudan bağlıdır. Bundan ötürüdür ki dil, altyapıda değişiklikler olmasını beklemezsiniz, üretimde meydana gelen değişiklikleri hemencecik ve doğrudan yansıtır. Bundan ötürüdür ki, dilin insanın tüm faaliyet çevresini kaplayan etki alanı, üstyapının etki alanından çok daha geniş ve çeşitlidir. Hatta hemen hemen sınırsızdır (T. çeviri, s. 18-19).

Stalin, yazısında, bir de altyapı değiştirildikten sonra dilin değiştirilmesi gerekli olup olmadığı sorununa değinir. Sorunu pratik açıdan, yararlılık açısından ele alır. Önce, Rusya'da son yüzyıl içinde meydana gelen köklü dönüşümlere değinerek, Rus dilinin o süre içinde ne olduğunu gözden geçirir. “Puşkin'in ölümü üzerinden, yüzyılı aşkın bir süreç geçmiştir. Bu süre içinde, Rusya'da feodal rejim ve kapitalist rejim tasfiyeye uğratılmış ve üçüncü bir rejim, sosyalist rejim doğmuştur. Demek oluyor ki, iki altyapı üstyapılarıyla birlikte tasfiye edilmiş ve yeni bir altyapı, bir sosyalist altyapı, yeni üstyapısıyla birlikte doğmuştur. Oysa örneğin, Rus dili ele alınırsa, bu dil, bu uzun süre sırasında köklü hiçbir dönüşüme uğramamıştır ve modern Rus dili, yapı bakımından, Puşkin'in dilinden az farklıdır. Bu dönem boyunca Rus dilinde değişen nedir? Rus dilinin vokabüleri (sözcük hazinesi) iyice zenginleşmiştir; köhnemiş çok sayıda sözcük vokabülerden silinip kaybolmuştur; önemli sayıda sözcüğün anlamı değişikliğe uğramıştır; dilin gramer yapısı tekemmül etmiştir. Puşkin'in dilinin yapısına gelince; grameri ve temel vokabüleriyle bu

dil, tüm esas karakterlerini muhafaza etmiştir ve modern Rus dilinin dayanağı olarak durmaktadır. Ve bu, tamamıyla anlaşılabilir bir şeydir. Gerçekten de, her devrimden sonra, dilin o günkü yapısını, gramerini ve temel vokabülerini, üstyapı için olağan olduğu şekilde ortadan kaldırmak ve yerine yeni bir yapı, bir gramer ve bir temel vokabüler koymak neye yarayacaktır? “Su”ya, “toprak”a, “dağ”a, “orman”a, “balık”a, “insan”a, “yürümek”e, “yapmak”a, “üretmek”e, “alışveriş yapmak”a, vs... artık, su, toprak, dağ, v.b... denilmeyip başka adlar verilmesinde, kimin yararı olacaktır? Dilde sözcüklerdeki değişikliklerin, cümlede sözcükler düzeninin, mevcut gramere göre değil de, büsbütün ayrı bir gramere göre meydana gelmesinde kimin yararı olacaktır? Dilde böylesi bir altüst etmenin devrine ne yararı olacaktır? Genellikle, tarih, aynı bir zorunlukla yapmaya zorlanmadıkça, önemli hiçbir şey yapamaz» (T. ç., s. 17-18).

Stalin'in düşünme tarzının yazılarında yansıyan başlıca özelliği, son derece sistemli olmasıdır. Anlatmak istediği ne kadarını gerektiriyorsa, ne fazla ne eksik, o kadarını söyler. Bundan ötürü, yukarki aktarımlarla yetinilmeyerek yazısının tümü okunmalıdır.

Stalin'in söz konusu yazısı, Türk marksistlerini de etkilemekte gecikmemiştir. Dil sorunu bizleri yalnızca teorik açıdan değil, pratik açıdan da -öteki ülkelerin marksistlerinden daha çok- ilgilendiriyordu. Bizde, altyapıda köklü bir dönüşüm de olmadığı halde, dilimizi -hiç değilse sözcük hazinesi bakımından- temelinden değiştirmeye yönelmiş bir akımla karşı karşıya idik. Hatta, bu akıma, üzerinde iyice düşünüp taşınmaksızın, bizler de kendimizi kaptırmıştık. Hatta gelişmesine bizler de katkıda bulunuyorduk. Halktan uzak bir dilden (Osmanlıcadan) kurtulalım derken, yoksa halktan büsbütün uzak bir başka dile doğru mu sürüklenmekte idik? 1950'deki yazımda (Dergi Üzerine) bu kaygı açıkça belirir. Stalin'in yazısını dilimize kazandıran Adil Onural arkadaşımız da, öyle anlaşıyor ki, bu kaygı içinde. Türk solunun öztürkçecilikte hayli ileri gitmiş, hatta zaman zaman, yer yer aşırılığa varmış çevirmen ve yazarlarından başlıcalarında bir süredir beliren bir gerileme, bir eskiye dönme eğilimi de yine bu kaygıdan ileri gelse gerek. Kaygımız yerinde midir?

Bu sorunun cevabını araştırmadan önce Stalin'in yazısını bir kez daha tümüyle gözden geçirmemiz yararlı olur. Stalin, yazısında, başlıca Rus dili ile Ukrayna, Beyaz Rusya, Özbek, Kazak, Gürcü, Ermeni, Eston, Leton, Litvan, Moldav, Tatar, Azeri, Başkır, Türkmen dillerini örnek olarak gösterir. Fransızca ve İngilizceye de değinir. Ama bu diller, -gerek sözcük hazineleri (vokabülerleri), gerek gramerleri bakımından- su katılmamış, katılmışsa da az katılmış, kimliklerini kazanmış dillerdir. Stalin, dilin her zaman sınıfsal bir karakter taşımış ve taşımakta olduğu, toplum için ortak ve tek bir dil, sınıfsal bir karakterde olmayıp tüm halkın malı olan bir dil bulunmadığı doğru mudur? sorusunu cevaplarırken şunları söyler: «Sınıfların bulunmadığı bir toplumda bir sınıf dilinin söz konusu bile olamayacağını anlamak zor değildir, tikel komün rejimi, sınıflar diye bir şey bilmiyordu. Bu koşullar içinde ilkel

komün rejiminde demek ki sınıf dili bulunamazdı - dil, tüm topluluk için ortak ve tek idi. (...) Klan dillerini kabile dillerine, kabile dillerini kavim dillerine, kavim dillerini milli dillere ulaştırmış olan sonraki gelişmelere gelince - her yerde, gelişmenin her aşamasında, dil, toplum halinde yaşayan insanlar arasında anlaşma ve haberleşme aracı olarak, her zaman toplum için ortak ve tek olmuş ve toplumun üyelerine, sosyal durumlarına bağlı olmaksızın, eşitlikle hizmet etmiştir. Burada, örneğin Keyhusrev'in ve Büyük İskender'in ya da Sezar'ın ve Şarımayn'ın imparatorluklarında olduğu gibi kendilerine mahsus altyapıları bulunmayan ve askerî ve idari, gelip geçici ve dayanaksız kuruluşlardan başka bir şey olmayan, kölelik çağındaki ve Ortaçağdaki imparatorlukların sözünü etmiyorum. Bunların imparatorluk için tek, imparatorluğun tüm üyelerince anlaşılır dilleri yoktu ve olamazdı. Bu imparatorluklar, kendi öz hayatlarını süren ve kendi öz dillerine sahip olan bir kabileler ve kavimler yığılmasını (conglomérat) temsil ediyorlardı. Demek ki, sözünü ettiğim, bu imparatorluklar ve benzerleri değil, imparatorluğun kısımlarını meydana getiren, kendi altyapılarına sahip ve uzun zamanlardan beri oluşmuş dilleri bulunan kabile ve kavimlerdir. Tarih gösteriyor ki, bu kabilelerin ve bu kavimlerin dilleri, sınıf dilleri değil, halkın hepsinin dili kabile ve kavimlerin [ayrı ayrı her birinde] ortak ve bunlarca anlaşılır diller idiler.» (T. çeviri, s. 20-21).

Stalin'in yukarki sözleri, bizim dil sorunumuzun (ve millet sorunumuzun) çözümlenmesi için de önemli ipuçları veriyor. Şöyle ki: Osmanlı İmparatorluğunun da, yukarda anılan imparatorlukların bir "benzeri" olduğunda şüphe yoktur. Sınırları içinde, kendi altyapılarına sahip olan ve uzun zamanlardan beri oluşmuş dilleri bulunan kavimlerin (ve yer yer kabilelerin) yaşadığı bir imparatorluk. (Bizde zaman zaman Osmanlı İmparatorluğunu tek bir "toplum" sayanlar çıkıyor ki, bu, ekonomik ve sosyolojik açılardan apaçık bir yanılgıdır. Bk. Sencer Dıvıçioğlu, *Asya Üretim Tarzı ve Osmanlı Toplumunu*, Sermet Matbaası, İstanbul 1957). Osmanlıcaya gelince; bu konuda yargıyı Adil Onural'a bırakalım. Çevirisine bir dipnotu ekleyen arkadaşımız, Osmanlıca üzerine şunları söylüyor: "Stalin'in Balkan halklarının dillerine karşı Türkçeyi kullandığını söylediği Osmanlı sömürücü sınıfının, Türk halkının öz diline karşı da arapça ve farsçayı kullanmaktan geri kalmadığını belirtmek lazımdır. Hakikatte, bu sınıf kendi dar sınırları içinde muteber olan ve böyle elmasını da şuurla istediği bir edebiyat, ilim ve devlet "dil"inden başka hiçbir dile saygılı değildi. Ve bugün, doğru olarak, Osmanlıca adı verilen bu "dil" ihtiva ettiği arapça ve farsça unsurlardan ötürü, yalnız Türk halkı için anlaşılmaz olmakla kalmıyor, fakat terkindeki Türkçe ve Farsça unsurlardan ötürü Arap halkı; Türkçe ve Arapça unsurlardan ötürü de İran halkı için aynı derecede anlaşılmaz bir dil vasfı taşıyordu. Bu "dil"in kendine has bir grameri ve vokabüleri yoktu. Öyle ki, Osmanlıcanın sinesinde topladığı bu üç dile ait gramer ve lügat unsurları geldikleri ana kaynaklarına iade edilecek olsa, geriye Osmanlıca diye bir şey kalmazdı.» (s. 38).

Onural'ın seçtiği dilden yana değilim. Çevirisi gözden geçirilse görüleceği gibi, hatta 48 inci sahifedeki aktarımda görülceği gibi, içine sık sık Fransızca

ve yer yer öztürkçe sözcükler katılarak büsbütün katışık hale konulmuş bir Osmanlıcadan başka bir şey değil çünkü. Bundan ötürüdür ki, Stalin'den aktarımları da çevirisinden almayarak, Fransızcasından kendim çevirdim. Osmanlıcaya değgin yargısına ise -fazlaca katı ve kesin olmakla birlikte- içtenlikle katlıyorum.

Osmanlı İmparatorluğu ve Osmanlıca üzerine söylediklerimi ve Onursal'dan aktardıklarımı özetlersek, kısaca diyebiliriz ki, sınırları içinde, kendi altyapılarına sahip ve uzun zamanlardan beri oluşmuş dilleri bulunan kavimlerin yaşadığı bir imparatorluk ve bu kavimleri sömüren siyasi, askeri ve idari gücü temsil ederlerin yamalı bohça, katışık, sınıfsal karakterde "dil"i. Pekiyi, imparatorluğun "misak-ı-millî" ile sınırlayarak kurtardığımız parçasının, bugünkü Türkiye'mizin -hiç değilse cumhuriyet döneminin başlangıcındaki- durumu ne idi? Cumhuriyet döneminin başlangıcında da ekonomik ve sosyal bakımlardan bütünleşmiş bir Türkiye'den söz açılmaz. Bundan ötürüdür ki biz, milletleşme sürecine de millî kurtuluş savaşımızla ayak basmışızdır. Dile gelince; Kürtçe, arapça, lazca, Çerkezce, v.b. gibi apayrı vokabülerleri ve gramerleriyle çeşitli diller ("azınlıklar" denilen yurttaşların rumca, ermenice, yahudiceleri de cabası) ve bir de Onursal'ın ne idüğünü belirttiği Osmanlıca.

Buraya Stalin'in lehçelere değgin sözlerini de aktarayım : «Sınıf lehçeleri -ki bunlara jargon denilmesi daha doğru olur- halk kitlelerine değil, sosyal hiyerarşinin doruğundaki küçük bir tabakaya hizmet ederler. Üstelik, bunların kendilerine özgü ne gramer sistemleri, ne de temel sözcük hazineleri vardır. Bundan ötürü, bunlar hiçbir zaman bağımsız diller haline gelemezler. Yöresel (mahallî) lehçelere gelince; bunlar, tersine, halk kitlelerine hizmet ederler ve kendi gramer sistemlerine ve temel sözcük hazinelerine sahiptirler. Bunun için, bazı yöresel lehçeler, milletlerin meydana geliş süreci içinde, millî dillere temel olabilir ve bağımsız diller haline gelebilirler. Örneğin Rus dilinin Kursk-Orel lehçesi Kurskrel-Orel "ağzı") için böyle olmuş, bu lehçe Rus millî diline temel olmuştur. Ukrayna dilinin Poltava • Kiyev lehçesi için de aynı şey söylenebilir. Bu da Ukrayna millî dilinin temeli olmuştur. Bu dillerin öteki lehçelerine gelince, bunlar özgün (orijinal) vasıflarını yitirir, bu dillerin içinde eriyip yok olurlar.» (T. ç., s. 68).

Anadolu ve Trakya'sıyla Türkiye'mizin çeşitli bölgelerindeki lehçelerin durumları da, bu gözlemlerin ışığı altında değerlendirilmelidir. Demek oluyor ki, cumhuriyet döneminin başlangıcında, milletleşme sürecine yeni girdiğimiz gibi, bu sürecin hızlanmasında önemli bir etken olabilecek millî bir dilimiz de yoklu. Kendimize tek ve ortak bir dil yaratmaya çalışmak zorunluğunda idik. Yaratmak diyorum, çünkü, ne Osmanlıca, ne de çeşitli lehçelerden hiçbiri bize bu tek ve ortak dili sağlayacak durumda, güçte değildi.

Tüm sözcük hazinesiyle ve grameriyle yoktan var etmek de demiyorum. Bunun gereksizliği bir yana, böylesi kimsenin elinden gelmez de ondan. İnsanlar bir süre için olsa da- birbirleriyle anlaşamaz duruma geldiler mi, üretim durur, dağılım durur, hizmetler durur, düşünme durur, öğretim, bilim,

sanat, politika, v.b., kısacası, tüm ekonomik ve sosyal ilişkiler ve çabalar durur. Neyse ki, ne sosyal hayat ne de hatta kimilerince bireysel sanılan birey hayatı izin vermez böylesine. Hem, dilimizi, önceden edinilmiş hiçbir unsur bırakmaksızın değiştirmeye yönelen aklı basında hiç kimse çıkmamıştır. En aşırıları bile -yanılmıyorsam- “su”ya su, “toprak”a toprak, “orman”a orman “balık”a balık, “insan”a insan, “yürümek”e yürümek, “yapmak”a yapmak diyorlardı. Bugün de başka şeyler denildiğini bilmiyorum. Dilin kendine özgü kanunlarını bilmemekten, kestirememekten ileri gelen aşırılıklar olmadı mı? Az sonra okuyacağınız 1950 (Dergi Üzerine) ve 1956’daki (Devrik Cümle) yazılarımda yakındığım halde, benim de aşırılıklarım oldu. Ama ilk anda aşırı sandığımız sözcüklerden çoğu hepimizin diline girmiştir. Çeşitli lehçelerden edindiğimiz sözcüklere ve cümle kuruluşlarına gelince; dilin kendine özgü kanunlarının etkisiyle değişikliklere uğrayarak, bugün dilimizin temelini meydana getiren bunlardır. Zora düştükçe Osmanlıcanın ve batı dillerinin unsurlarından da yararlanıyoruz. Türkçeleşme süreci devam ediyor. Milletleşme sürecimiz gibi. Önemli olanı, birbirine bağlı her iki yönde ilerlemekte olmamızdır. Türk marksistlerinin görevi, milletleşme sürecimize olduğu gibi, Türkçeleşme sürecine de önyak olmaktır. Oysa arkadaşımız, Türkçeleştirme akımını bir burjuva akımı sayıyor. “... Halkla olan menfaat zıtlığının itişiyile, diyor, tıpkı feodal Osmanlı sömürücü sınıfı gibi, halk dilinden uzak bir hakim sınıf jargonu, bir ilim, sanat ve devlet “dil”i çatıştırmağa özenen Türk burjuvazisi bugün bu teşebbüsünü Türkçeyi yabancı dillerin nüfuzundan “kurtarmak”, “özleşmiş”, yabancı kelimelerden “arınmış” bir Türkçe meydana getirmek şiarı altında yürütmeye çalışmaktadır. Burjuvazi bu iddeasiyle, aslında, Türk dilinin başka dillerden almış olduğu kelimeler üzerindeki hakimiyet hakkını inkar etmekte, Osmanlıcanın Türk halkının hiçbir zaruri ifade ihtiyacına karşılık vermeyen yabancı kelimeleriyle Türkçenin bir ihtiyaç karşılığında ve vokabülerini zenginleştirerek benimsemiş olduğu yabancı menşeli kelimeleri aynı sıraya koyup Türk halkının öz dilini kendi “bezirganca” sınıf çıkarlarına uygun dar -yani geniş kitlelerin anlayışından uzak- bir kültür ve devlet “dili” kurmak uğrunda tasfiyeye uğratmak istemektedir. Burjuvazinin bu dil politikası yalnız Türkçenin kelime hazinesini tahrip etmekle kalmamakta, aynı zamanda onun gramatikal bünyesi üzerinde de zararlı olmaktadır. Çünkü Türk halkının ifade ihtiyaçlarını mükemmelen karşılamakta olan bir takım kelimelerin yerine mutlaka halis (!) “öz” Türkçelerinin konulması gayreti içinde, hemen bütün hallerde, Türkçenin morfolojisine aykırı şekiller ortaya atılmakta ve hatta burjuva jargonunun kotarılabilmesi uğrunda bu aykırılıklar görmezlikten gelinip teşvik edilmektedir. Buna paralel olarak, bilhassa edebiyat vadisinde Türkçenin normal sentaksının ikinci plana atılarak talî ve tabî şekillerin (devrik cümle şekilleri) gelişigüzel kullanılışlarıyla ön plana alınmak istendiği görülmektedir. Böylece, kelime hazinesiyle, gramatikal yapısıyla bir “hercümerç” içine atılan Türkçenin, bu defa da, emperyalist batı ülkeleri dilleri karşısında pozisyonu sarsılmakta ve zayıflamaktadır. Ve burjuvazi bir yandan “Türkçeyi yabancı dillerin nüfuzundan kurtarmak” demagojisiyle şovence duyguları körüklerken, öbür yandan emperyalist

batı ülkeleri dillerinin, birer “ilim dili” olarak, orta ve yüksek tedrisata yerleşmesini kendi eliyle sağlamakta, bunu hoş görmektedir. Bunda gayrı tabii bir taraf yoktur, çünkü Türk halkının hükümlerlik haklarının her hususta çiğnenmesine göz yuman burjuvazinin, bir tek Türkçenin istiklalini samimiyetle isteyebileceğine inanmak için pek safdil olmak gerekirdi.” (s. 40-41)

Arkadaşımızın bu görüşlerine elbette ki katılamayacağım. Yanıldığı, Türkçeleştirmeye, asıl, ümmet kalıntısı “mukaddesatçı”larla türedi burjuvazinin ve her iki takımın da temsilcisi olan D. P. ve A. P. yöneticilerinin karşı olmasıyla bile bellidir. Onural «Türk halkının öz dili, ancak Türk baskının hayati menfaatleriyle kendi menfaatleri arasında zıtlık bulunmayan bir sınıfın -işçi sınıfının iktidarında layık olduğu tam gelişme imkanlarına kavuşabilecektir. Türkçenin kaderiyle Türk baskının tarihî kaderi -sosyalizm-arasında sıkı bir bağlılık vardır” diyor. Dili bir yana, bu görüşü paylaşmayacak hiçbir marksist yoktur.